

**ВОСПОМИНАНИЯ ОЧЕВИДЦЕВ ГОЛОДА 1932–1933 ГОДОВ
КАК ИСТОРИЧЕСКИЙ ИСТОЧНИК (ПО МАТЕРИАЛАМ БЕЛЯВ-
ВСКОГО РАЙОНА ОДЕССКОЙ ОБЛАСТИ)**

В статье на основе воспоминаний жителей Беляевского района Одесской области анализируются причины, ход и следствие голода 1932–1933 годов. Раскрывается специализированная черта устных показаний очевидцев трагедии как исторического источника.

Ключевые слова: голод 1932–1933 годов, воспоминания, Одесская область.

УДК 930:378.096:378.4(477.74)»1934/1941»

Д. П. Урсу, Е. П. Петровський

**ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ
ВИКЛАДАЧІВ, АСПІРАНТІВ І СТУДЕНТІВ
ІСТОРИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ОДЕСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ В 1934–1941 РОКАХ**

У статті висвітлюється науково-дослідна робота викладачів, аспірантів і студентів історичного факультету Одеського державного університету впродовж 1934–1941 рр. Комплексно розглядаються особливості наукового життя, проблематика досліджень, глибина розробки наукових тем і їх актуальність в умовах тоталітаризації суспільства та першого періоду роботи відродженого факультету.

Ключові слова: історичний факультет, викладачі, аспіранти, дослідження, наукова проблематика.

Внаслідок реформ радянської влади в системі вищої освіти 1933 року відбулося відновлення роботи Одеського державного університету. Лише через рік, у якості самостійної навчальної і науково-дослідної структури, у його складі з'явився історичний факультет [31]. Першим деканом призначили Ізраїля Давидовича Сероглазова [26]. Історичний факультет розпочав свою роботу в складі чотирьох кафедр: історії партії (керував

ректор І. П. Шмідт), яка обслуговувала увесь університет і, власне, лише формально й тимчасово входила до його складу, і трьох кафедр громадянської історії — кафедри історії СРСР (завідував І. Д. Сероглазов), загальної історії та історії УРСР (завідував І. І. Погорілий). Працювали тут 9 викладачів [5, арк. 4–5]. Згодом, кафедр на факультеті стало більше, оскільки зросло навчальне навантаження і збільшилась чисельність студентів у зв'язку з відкриттям заочного відділення. Кафедру загальної історії поділили на три кафедри: стародавньої історії, історії середніх віків і нової історії. Останньою завідував професор К. П. Добролюбський, єдиний, який зберіг свою посаду протягом усього періоду 1934–1941 років. Кафедру історії стародавнього світу очолив професор Б. В. Варнеке, який також завідував кафедрою класичної філології, а в педагогічному інституті ще й світової літератури. З вересня 1936 р. кафедрою історії середніх віків в складі лише одного викладача завідував професор М. М. Розенталь [11, арк. 129; 29]. Після періоду «Великого терору» 1937–1938 рр. його відсторонили від завідування кафедрою. Так, на березень 1940 р. партійні контролери відмічали, що на факультеті не вистачає викладачів з середніх віків і зі стародавньої історії [9, арк. 133]. Навіть 1941 року кафедра середніх віків взагалі не мала завідуючого, хоча й вказувалося, що на факультеті троє аспірантів спеціалізувалися в цій сфері [24, с. 140]. 1938 року з'явилася кафедра історії колоніальних і залежних країн (аналог сучасної дисципліни — історії країн Азії та Африки), нею завідував викладач І. І. Белякевич [10, арк. 191]. Така кафедра була єдиною в Україні. Загальноуніверситетську кафедру ленінізму та історії партії за рекомендацією та затвердженням Ворошилівського РК КП(б) У від 22 листопада 1938 року очолив І. С. Сергєєв [6, арк. 46]. Пізніше нею завідував доцент Г. Л. Фурманов. Кафедрою історії СРСР, після арешту І. Д. Сероглазова, керував О. В. Фадєєв.

Усього на історичному факультеті 1938 року одночасно працювали 17 викладачів [8, арк. 55], але за сім передвоєнних років їх нараховується більше 40 осіб. Крім вищезгаданих викладачів, які посідали різні ланки адміністративного управління факультетом, тут працювала низка різних за фаховим рівнем і педагогічною майстерністю представників історичної науки. Серед них, зокрема: Й. Л. Вайнштейн, Б. М. Меламед, Є. О. За-

горовський, М. І. Гордієвський, М. М. Петринський, Р. Волков, Г. Сербський, В. Д. Баршівський, С. В. Донич, І. І. Іванов, М. С. Вайнштейн, Н. І. Межберг, С. М. Ковбасюк, М. О. Бачинський, Г. І. Гладківська, Є. В. Гороховська, М. Ф. Скавронський, В. Рейжевський, Г. М. Трачевський, Д. Д. Кипарисов, О. П. Лісничий, І. А. Адамов, Є. В. Сизоненко, Б. Н. Фурман, В. Т. Горбатюк, А. В. Крячун, А. М. Литвиненко, О. І. Колесников, А. А. Кудря, П. Г. Чухрій та інші [23; 27].

Науково-дослідна робота викладачів історичного факультету ОДУ в період 1934–1941 рр. не набрала особливо широкого розмаху. Це пов'язано з більшовизацією історичної науки, що супроводжувалась посиленням адміністративного тиску на істориків і бажанням держави підкорити цю галузь знань своєму диктатові. Тематика і зміст історичних досліджень викладачів факультету виявилися затиснутими в жорсткі рамки офіційної ідеології. Виключався плюралізм методологічних підходів, а класовий принцип в оцінці історичних подій визначав тематику праць та їх зміст. З 1938 року можливість для істориків використовувати оригінальні документи була ще більше обмежена, оскільки архіви передавалися у розпорядження НКВС СРСР. Служба Л. Берії не дуже вітала намагання дослідників дізнатися правду про певні сторінки історії [20, с. 39]. Крім того, виданий того ж року «Короткий курс історії ВКП(б)» взагалі поставив істориків у жорсткі рамки проведення досліджень, вихід за які загрожував щонайменше позбавленням роботи та виключенням з партії. І хоча Й. Сталін не писав, а тільки редагував цю працю, вона перетворилася на «священне писання» для всіх суспільних наук, перш за все — для історії, незважаючи на численні критичні зауваження. Наведемо кілька з них, найбільш яскравих: «Короткий курс історії ВКП(б) не може бути настільною книгою для того, хто хоче багато навчитися в історії»; «Після Леніна і Плеханова писати таким брутальним стилем, значить, не поважати своїх читачів»; «За такі фактичні помилки навіть студентів виганяють з екзаменів» тощо [30, арк. 103, 110, 111].

Зміна пріоритетів історичного пошуку, підходів до написання праць і обрання тем призвела до практично повної відсутності підготовлених викладачами історичного факультету монографічних видань. Працівники старшого покоління різними

методами й формами тиску витіснялись з вищої школи, їхні дослідження оголошувались безперспективними, а то й часто непотрібними. Нові кадри далеко не завжди відповідали високому рівню фахівця-історика і були не здатними на серйозну науково-дослідну роботу. В матеріалах перевірки факультету (січень 1936 р.) прямо сказано: за останні два роки жодна кафедра ніякої друкованої продукції не дала. Наступного року партійні контролери повторили цей висновок: «Кафедри працюють погано. Науковій продукції не дають» [10, арк. 258]. Хоча не можна твердити, що передвоєнні роки були безплідним періодом в історії факультету, однак доводиться констатувати, що наукові здобутки того часу виглядають доволі скромно.

Наукова робота викладачів історичного факультету зумовлювалась в значній мірі специфікою тих матеріалів, які знаходились в Одесі. Дослідженню історії Англії і Франції у XVIII ст., проблемам французької революції та Паризької комуни 1871 року сприяла наявність Воронцовського, Строганівського та Шільдерівського фондів Наукової бібліотеки. Зібрання Публічної бібліотеки, історико-археологічного музею, Одеського обласного архіву також допомагали у написанні історичних праць. Досить частими були і наукові відрядження викладачів та аспірантів до Києва, Москви, Ленінграду. Лише І. Д. Сероглазов мав 1936 року чотири наукові відрядження поза межі Одеси. На початку 1936 року К. Добролюбський підготував працю «Суспільно-політична роль театру після 9 термідора» [15, с. 177]. Викладачі історичного факультету досліджували історію селянських рухів на території України в XX столітті (І. Сероглазов) [26], історію італійських колоній в Криму (Є. Загоровський) [17], історію повстання рабів в Римі (М. Гордієвський) [18], історію Червоної гвардії в Одесі (С. Ковбасюк) [32] та низку інших тем. Вони написали ряд статей для «Великої радянської енциклопедії» і «Книги для читання з історії народів СРСР»; готували матеріали для «Наукових записок Одеського університету»; випускали рукописний журнал «Крокодил»; були учасниками наукових конференцій; часто друкувалися в періодичних виданнях і різноманітних збірниках; брали активну участь у випуску університетської багатотиражки «За більшовицькі кадри». В травні 1935 року на першій науковій сесії Одеського державного університету серед підготовлених істо-

ричним факультетом праць були відзначені роботи професорів Сероглазова, Добролюбського, Вайнштейна, Шмідта [35, с. 2]. Того ж року Н. І. Межберг разом з викладачами Київського державного університету входив до авторської бригади істориків для підготовки курсу історії України для вищих навчальних закладів [33, с. 1]. Сферою його наукових інтересів було вивчення історії революційних подій на Одещині [19]. В червні і жовтні 1935 р. за участю викладачів факультету була проведена наукова сесія, присвячена пам'яті Ф. Енгельса. Також готували матеріали для «Наукових записок Одеського університету» і брали посильну участь в створенні «Історичного словника» [15, с. 177].

В архівно-слідчій справі № 7546-п архіву УСБУ в Одеській області зберігся важливий документ під назвою «План сплати за наукову роботу по історичному факультету ОДУ на 1936 рік». У ньому зазначені наукові теми викладачів, термін їх виконання та заробітна платня за проведену роботу. Кожен давав розписку про зобов'язання виконати свою тему розміром у певну кількість друкованих аркушів і здати її до наукової частини ОДУ не пізніше 29 грудня 1936 року, а у разі невиконання повернути суму авансу. Досліджувані викладачами історичного факультету наукові теми були такими: «Преса в Парижі після 9 термідора» (К. П. Добролюбський), «Аграрний рух на Україні під час австро-германської окупації» та «Історична концепція М. М. Покровського» (І. Д. Сероглазов), «Боротьба революційного марксизму з народництвом» (І. П. Шмідт), «Радянська Україна в 1919 році» (І. І. Погорілий), «Червона гвардія в боротьбі за жовтень в Одесі» та «Боротьба селян проти військових поселень на Україні» (С. М. Ковбасюк), «Жакерія і повстання Етьєна Марселя» та «З історії класової боротьби у Франції XVI–XVII ст. (етюд)» (В. Рейжевський), «Гносеологічні коріння ідеалізму XVII та XVIII сторіч» (Б. М. Меламед), «Російський імперіалізм на Близькому Сході» (М. М. Петринський), «Царицинський похід донецьких пролетарів на чолі з К. Є. Ворошиловим» (Г. І. Гладківська), «Чернишевський як економіст» (Й. Л. Вайнштейн), «Гроші в Росії та СРСР» (Ш. Г. Вишнепольський), «Економічні погляди російських просвітителів» (О. Г. Смірнов), «Становище робітничого класу царської Росії в післяреформений період» (М. Барабтарло), «Розвиток класових

протирич у франкському суспільстві V–VIII ст.» (М. М. Розенталь), «Феодалізм і його коріння на Заході» (І. І. Іванов), «До питання про політичну централізацію Аравії після імперіалістичної війни і шляхи її розвитку» (І. І. Беякевич) [2, арк. 108–113].

Багато викладачів брали активну участь у громадських заходах як університетського рівня, так і в межах Одеси: викладали на курсах обласного відділу народної освіти, читали лекції для партактиву, пропагандистів, агітаторів та учасників теоретичних конференцій, проводили консультації та виступали з політичними доповідями в різних установах і підприємствах. В газеті «Чорноморська комуна» часто з'являлись повідомлення про подібні заходи, які проходили за їх участю. Тематика лекцій і консультацій була досить різноманітною, проте майже виключно ідеологічного характеру. Досить часто така робота забирала велику кількість часу і не давала можливості зосередитись на справжніх наукових дослідженнях. Через відсутність достатньої кількості наукових часописів і збірок для апробації результатів дослідницької роботи, більшість викладачів публікували свої наукові доробки в місцевій пресі. Наприклад, завідуючий кафедрою історії України І. І. Погорілий опублікував на шпальтах місцевих періодичних видань понад 30 статей [28, с. 187]. Велику кількість публікацій мали також І. Сероглазов, Г. Трачевський, К. Добролюбський, М. Петринський, М. Вайнштейн, І. Адамов, Р. Волков, Г. Сербський та інші.

Проведення наукових сесій в ОДУ поступово ставало традицією. Так, 14–29 листопада 1937 р. такий захід проводили вже втретє. До наукової роботи прагнули залучити також студентів. Від 1 до 10 квітня 1938 р. в університеті працювала перша студентська наукова сесія, де після урочистого відкриття в актовій залі пленарного засідання, на секціях заслуховувались наукові доповіді. Секція історичних наук працювала 4 і 5 квітня під науковим керівництвом декана Д. Кипарисова й організаційним — студента Ф. Млавського [21]. 1939 року за ініціативою професора К. П. Добролюбського була проведена наукова сесія до 150-річчя Французької революції кінця XVIII ст. Остання перед початком війни наукова сесія на історичному факультеті відбулася 14–18 квітня 1941 р. [24, с. 141].

Масові репресії періоду «Великого терору» загальмували наукову роботу на історичному факультеті, головним чином через фізичне знищення значної кількості науково-педагогічних кадрів. Наприклад, внаслідок повного розгрому кафедри історії України на певний час її робота завмерла. Після нової організації кафедри викладати мусили її аспіранти. З 1939 року нею завідував О. І. Колесников. Викладачами працювали О. П. Лісничий, І. А. Адамов, А. А. Кудря, В. Т. Горбатюк [28, с. 189]. Редакція журналу «Історик-марксист», характеризуючи наукову роботу істориків Одеси, 1941 року зазначала: «Організація цієї кафедри є значним досягненням, хоча вона ще потребує постійної допомоги з боку українського історичного центру — Інституту історії АН УРСР» [24, с. 140]. Опікувався роботою кафедри в ці роки та керував підготовкою її аспірантів професор кафедри історії України Київського університету та старший науковий співробітник АН УРСР Олександр Петрович Оглоблин.

Наприкінці 1930-х років особливе місце в дослідженнях викладачів історичного факультету зайняли проблеми класової боротьби, робітничого руху, історико-партійна тематика. 1939 року вийшов перший — і єдиний за цей час — номер видання «Праці Одеського державного університету». В ньому побачили світ наукові твори двох істориків: В. Т. Горбатюк писав про історичні погляди Т. Г. Шевченка та О. І. Колесников про селянську реформу 1861 р. на Півдні України [3; 16]. Група істориків кафедри історії УРСР вивчала проблеми історії ХІХ ст. і революційного руху на Україні [34, с. 117]. 1940 року вийшла друком книга про історію Одеського університету, яку редагував К. П. Добролюбський. До 150-річчя Одеси понад 60 осіб, значна частина з яких викладачі історичного факультету, були задіяні в написанні історії міста в 2-х томах. Щоправда, цей задум так і не вдалося реалізувати. 1941 року в Москві, у видавництві Академії наук СРСР за редакцією академіків В. П. Волгіна та Є. В. Тарле надрукована фундаментальна книга «Французская буржуазная революция 1789–1794 гг.», серед співавторів якої був одеський історик К. П. Добролюбський. Нарешті, сталися позитивні зрушення в роботі наукового студентського товариства. Воно провело конкурс на кращу наукову роботу, переможці якого Ю. Л. Портной та І. О. Гуржій одержали путівку в аспірантуру.

Після закінчення університету певна кількість випускників продовжувала навчання в аспірантурі Одеського університету. Вона мала забезпечувати університет та інші одеські ВНЗ висококваліфікованими кадрами педагогів і науковців, тому підготовка аспірантів вважалася пріоритетним завданням. Аспірантура швидко зростала: якщо в перший рік існування ОДУ аспірантів було лише 28, то 1937 р. — 70, а 1939 р. — 131. Причому найбільшу кількість їх мав історичний факультет: 1937 р. — 23, 1938 р. — 35 [8, арк. 44; 13, арк. 132; 22, с. 173]. Однак виконаних і захищених дисертацій з історії в 1930-х рр. було мало. Низька ефективність роботи аспірантури ОДУ викликала постійну критику з боку контролюючих органів. Так, у доповідній записці до пленуму міськкому партії сказано, що з 77 аспірантів за 1936–1937 навчальний рік 27 мають академічну заборгованість. У багатьох випадках перебування в аспірантурі малосвідомі особи розглядали лише як джерело додаткового заробітку: 50 аспірантів були сумісниками, тобто десь працювали хоча це й вважалося забороненим. В матеріалах обстеження роботи педагогічного інституту зазначено: «В. Т. Горбатюк є штатним викладачем педінституту з навантаженням в півтори ставки, він же викладач держуніверситету теж з навантаженням в півтори ставки, він же керівник кафедри в держуніверситеті і аспірант кафедри, якою керує» [4, арк. 24]. Також це стосувалося аспіранта історичного факультету Липовецького, який працював штатним викладачем педагогічного інституту, був заступником декана історичного факультету в цьому закладі, а ще працював викладачем в індустріальному інституті [7, арк. 45]. І це далеко не всі випадки одночасної роботи аспірантів в багатьох місцях.

Однак, починаючи з 1939 р., аспіранти-історики почали захищати кандидатські дисертації. Серед них можна назвати вихованців кафедри історії України: І. А. Адамова «Рабочие и моряки Одесского порта в революционном движении XIX и начала XX ст.», П. О. Лісничого «Положение крестьян и крестьянское движение в 80–90 гг. XIX столетия на юге Украины», О. І. Колесникова «Селянський рух на півдні України в період реформи 1861 р. (1857–1863 рр.)». Всі вони загинули на фронті під час Другої світової війни [27, с. 268]. На кафедрі нової історії четверо аспірантів колективно працювали над історією

Якобінського клубу. Викладач факультету Є. Гороховська підготувала дисертацію на тему: «Работа большевистской организации Одессы во время трех подпольий». Дисертація аспіранта Х. Ш. Фукса з історії слов'янознавства «Социальные основы богомильского движения в Болгарии в X–XIII вв.» отримала схвальні відгуки академіка Ю. В. Готьє і члена-кореспондента АН СРСР В. І. Пічети [24, с. 140]. Дисертаційні роботи захистили також А. В. Крячун і М. Ф. Скавронський, останній на тему «Позиция Антанты в Балканской войне 1912 г.». Напередодні війни працювати на факультеті почав Н. П. Коров'яков, який одержав ґрунтовну освіту в Московському університеті. Варто відзначити захищену ним дисертацію «История русской картографии XVI–XVIII вв.» [14, арк. 84]. Багаторічний декан історичного факультету професор З. В. Першина, яка була студенткою Коров'якова, згадувала: «Він був доцентом, але рівень знань мав професорський» [25, с. 61]. 1941 року кандидатську дисертацію на тему: «Революция 1905 г. в России и массовые рабочие движения в Германии» захистила викладач кафедри нової історії Б. І. Малкіна [1]. Плідно працювали на історичному факультеті в повоєнні роки колишні аспіранти Я. В. Сизоненко, Н. І. Владимірова, М. Д. Свічарівська [8, арк. 44]. Найбільших успіхів на ниві історичної науки досяг І. О. Гуржій (1915–1971), який навчався на історичному факультеті ОДУ 1936–1941 рр. Пізніше він став автором багатьох наукових праць з історії України, був обраний членом-кореспондентом АН УРСР. Над докторською дисертацією на тему: «Туреччина в зовнішній політиці європейських країн в період імперіалізму» у передвоєнні роки працював І. І. Беякевич [27, с. 264]. Також над докторською дисертацією «Абхазія в ХІХ столітті» працював завідувач кафедрою історії СРСР О. В. Фадєєв.

Студентам, які виявляли нахил до дослідницької роботи, відкривалися двері для поглиблення знань на кафедральних наукових семінарах. Дедалі більший інтерес до науки студенти могли задовольняти в наукових гуртках. На історичному факультеті вже 1935 року діяли кілька таких гуртків. Гурток історії СРСР під керівництвом доцента М. Петринського нараховував 13 осіб і планував заслухати на своїх засіданнях 9 доповідей. Гурток історії середніх віків під керівництвом доцента В. Рейжевського нараховував 12 осіб. При заслуховуванні

доповіді студентки Столярової «Хрестові походи у висвітленні Вальтера Скотта» були присутні близько 40 чоловік. В групі гуртка з історії України було сім студентів. Вони працювали над розшуком в архіві документальних матеріалів з тем: народники в Одесі, громада та її діяльність в Одесі, русифікаційна політика в Україні за часів Олександра II. Через відсутність стабільного керівництва цим гуртком він періодично припиняв роботу. Гурток з історії колоніальних країн під керівництвом професора І. Беякевича нараховував 24 особи і зосереджував свою роботу на підготовці і заслуховуванні студентських доповідей відповідної тематики. На кожному з факультетів університету діяли гуртки з вивчення окремих творів Маркса-Енгельса-Леніна-Сталіна. На історичному факультеті таким гуртком завідував студент Могилевський, який, як зазначала комсомольська організація, надавав перевагу активним методам навчання [12, арк. 55–56].

Отже, на історичному факультеті розроблялося значне коло наукових проблем. Інша справа, що історична наука в 1930-х роках все більше відчувала на собі тягар офіційної ідеології, коли на перше місце виходили схематизм, компіляторство та догматичне мислення. Однозначно негативно з позицій сьогодення публікації і захищені дисертації істориків тих років оцінювати не можна. Незважаючи на класово обмежений погляд на події і явища, заідеологізовані висновки, порушені теми були новими у вивченні історичних процесів, вводили до наукового обігу невикористані досі джерела, передусім архівні, таким чином збагачуючи історичну науку. 1939 р. — у першій половині 1941 р. науково-дослідна робота дещо поживалася, але раптовий початок війни звів цю позитивну тенденцію на нівець.

Джерела та література

1. Архів УСБУ в Одеській області. — Ф. П. — Спр. 5305-п.
2. Архів УСБУ в Одеській області. — Ф. П. — Спр. 7546-п.
3. Горбатюк В. Т. Історичні погляди великого революційного демократа Т. Г. Шевченка. Кирило-Мефодіївське братство // Праці Одеського державного університету. — 1939. — Т. 1.
4. Державний архів Одеської області (далі — ДАОО). — Ф. П-9. — Оп. 3. — Спр. 172.
5. ДАОО. — Ф. П-11. — Оп. 1. — Спр. 878.

6. ДАОО. — Ф. П-11. — Оп. 1. — Спр. 1391.
7. ДАОО. — Ф. П-11. — Оп. 1. — Спр. 1392.
8. ДАОО. — Ф. П-11. — Оп. 1. — Спр. 1395.
9. ДАОО. — Ф. П-11. — Оп. 1. — Спр. 1672.
10. ДАОО. — Ф. П-20. — Оп. 1. — Спр. 87.
11. ДАОО. — Ф. П-20. — Оп. 1. — Спр. 88.
12. ДАОО. — Ф. П-20. — Оп. 2. — Спр. 5.
13. ДАОО. — Ф. П-20. — Оп. 4. — Спр. 44.
14. ДАОО. — Ф. Р-1438. — Оп. 12. — Спр. 1.
15. Добролюбский К. Истфак Одесского университета // Историк марксист. — 1936. — № 2.
16. Колесников О. І. Реформа 1861 р. на Півдні України // Праці Одеського державного університету. — 1939. — Т. 1.
17. Левченко В. В. Із історії Новоросійського (Одеського) університету: професор Євген Олександрович Загоровський // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. — Одеса, 2007. — № 16. — С. 184-197.
18. Левченко В. В., Петровський Е. П. «Арештувати як українського есера...» (до біографії професора філософії та педагогіки Одеського державного університету Михайла Гордієвського) // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. — 2008. — № 1/2. — С. 415-432.
19. Межберг Н. З сторінок героїчного минулого // Чорноморська комуна. — 1934. — 11 липня. — С. 3; Межберг Н. Масовий революційний рух напередодні імперіалістичної війни // Чорноморська комуна. — 1934. — 1 серпня. — С. 3.
20. Нариси історії української інтелігенції (перша половина ХХ ст.) / Відп. ред. Ю. О. Курносов. — Кн. II. — К., 1994.
21. Наукова сесія в держуніверситеті // Молода гвардія. — 1938. — 2 квітня.
22. Одеський університет за 75 лет. — Одеса, 1940.
23. Одеські історики. Енциклопедичне видання. Том 1 (початок ХІХ — середина ХХ ст.). — Одеса: Друкарський дім, 2009.
24. О научной работе историков Одессы и Киева // Историк марксист. — 1941. — № 6.
25. Першина З. В. В первые послевоенные // Времена и годы: Воспоминания. — Одесса, 1998. — Вып. 1.
26. Петровський Е. П. З історії історичного факультету Одеського університету у 1930-ті роки: декан Ізраїль Давидович Сероглазов // Записки історичного факультету. — Одеса, 2004. — Вип. 15. — С. 509-520.
27. Петровський Е. П. Кадрова ситуація на історичному факультеті Одеського державного університету в 1930-х роках // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвідомчий зб. наук. праць. — К., 2005. — Вип. 13. — С. 260-273.
28. Петровський Е. П. Історичні дослідження на кафедрі історії України Одеського державного університету в 30-ті роки ХХ століття

- // Записки історичного факультету. — Одеса, 2005. — Вип. 16. — С. 184–192.
29. Петровський Е., Майборода П. Академічні традиції і боротьба на історичному фронті: штрихи до біографії професора М. М. Розенталя // Південний захід. Одесика. Історико-краєзнавчий науковий альманах. — Вип. 9. — Одеса: Друкарський дім, 2010. — С. 163–176.
30. Російський державний архів соціально-політичної історії. — Ф. 17. — Оп. 125. — Спр. 1.
31. Урсу Д. П., Петровський Е. П. Відродження історичного факультету в Одеському державному університеті (1934–1941 роки) // Записки історичного факультету. — Одеса, 2008. — Вип. 19. — С. 233–245.
32. Хмарський В. М. Самсон Ковбасюк (1903–1986): науковий та науково-організаційний внесок у розвиток україністики в Одесі // Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри: зб. наук. праць II Міжнар. наук. — практ. конф., 10–11 квітня 2009 р., Одеса / Відп. ред. М. І. Михайлуца. — Одеса: ВМВ, 2009. — С. 372–377.
33. Чорноморська комуна. — 1935. — 15 квітня. — С. 1.
34. Чухрій П. Г. Розвиток історичних досліджень в Одеському державному університеті за роки радянської влади (до 100-річчя заснування університету) // Український історичний журнал. — 1965. — № 7.
35. Шмідт І. П., Склярук Д. І. Перша наукова сесія // Чорноморська комуна. — 1935. — 12 травня. — С. 2.

D. P. Ursu, E. P. Petrovskiy

FEATURES THE RESEARCH WORK OF TEACHERS AND STUDENTS OF HISTORICAL FACULTY OF ODESSA STATE UNIVERSITY IN 1934–1941 YEARS

The article highlights the research work of teachers and students of historical faculty of Odessa State University in the period 1934–1941 years. Complex discusses the features of the scientific life, problems of research, the depth of the development of research topics and their relevance in totalitarizatsii society and the first period of the revived faculty.

Key words: *History Department, teachers, graduate students, research, scientific problems.*

**ОСОБЕННОСТИ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ
ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ, АСПИРАНТОВ И СТУДЕНТОВ ИСТОРИ-
ЧЕСКОГО ФАКУЛЬТЕТА ОДЕССКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
УНИВЕРСИТЕТА В 1934–1941 ГОДАХ**

В статье освещается научно-исследовательская работа преподавателей, аспирантов и студентов исторического факультета Одесского государственного университета в период 1934–1941 гг. Комплексно рассматриваются особенности научной жизни, проблематика исследований, глубина разработки научных тем и их актуальность в условиях тоталитаризации общества и первого периода работы возрожденного факультета.

Ключевые слова: исторический факультет, преподаватели, аспиранты, исследования, научная проблематика.